

ARTETERAPEUTICKO-AXIOLOGICKÁ INKLÚZIA OSÔB MENTÁLNE INÝCH

ARTETHERAPEUTICAL-AXIOLOGICAL INCLUSION OF MENTALLY DIFFERENT INDIVIDUALS

EVA ORBANOVÁ

Abstrakt: Článok sa zaoberá problematikou ľudí s Downovým syndrómom. Meritom článku je dramaterapia a jej eticko-axiologická reflexia, ako praktickej propedeutiky adresovanej na Slovensku jednotlivcom, mentálne inak bohatým. Prístup dramaterapie považujeme za formu inklúzie, ktorý napomáha rozvoju možností a schopností mentálne iných osôb, s cieľom viesť maximálne samostatný život. Táto metóda je realizovaná v Divadle z Pasáže.

Kľúčové slová: jedinec s Downovým syndrómom, ľudská dôstojnosť, dramaterapia, hodnota, mentálna inklúzia.

Abstract: The article is dealing with problems of the individuals living with Down's syndrome. The focus of the article is dramatherapy and its ethics-axiological reflection, as a practical propaedeutic directed to individuals in Slovakia mentally otherwise valued. We consider this approach of the dramatherapy as a form of inclusion, which help to advance possibilities and capabilities mentally different individuals with a purpose to live the most independent life. This method is performed at the Theatre Passage.

Key words: individuals with Down syndrome, human dignity, dramatherapy, value, mental inclusion.

ÚVOD

Personálno-osobnostná identifikácia človeka je považovaná za spoločenskú axiómu. Prístup k človeku ako k osobe má svoje biologické, sociálne, filozoficko-axiologické či etické parametre. Genealogický exkurz do tejto problematiky svedčí o sociálno-kvalitatívnom prograse, ktorý mal svoje spoločenské meandre, ale i hrboľaté trajektórie. Progresívny a kvalitatívno-

dynamický vývoj sa napríklad pretavil do formulovania ľudských práv rozšírených i na osoby s mentálnym postihnutím. Človek prichádza na tento svet ako bezbranný tvor, ktorý navyše z hľadiska filozoficko-antropologických určení nemá pevného topografického ukotvenia. Táto objektívne akceptovaná nevýhoda, primárne skloňovaná iniciátormi a osnovateľmi filozofickej antropológie, je však pre človeka ne-

spornou a bezprecedentnou výhodou. Flexibilné spoločenské zriadenia, adaptácia a cieľavedomá modifikácia životných podmienok, organizácia sociálnych skutočností ako je rodina, politika, náboženstvo, ekonomika, sú univerzálnymi genealogickými produktmi, sledujúcimi prežitie človeka a ľudského rodu ako takého. Paralelne úlohou človeka je interiorizačná akceptácia ľudských, vrátane spoločenských pôdorysov existencie. V prípade nositeľov biologicko-genetických anómii mentálne iných, to však nie je vždy rovnako možné, a prakticky uskutočniteľné. Týka sa to najmä jednotlivcov, ktorých vnútorná sloboda je geneticky determinovaná, i tým, že spravidla korešponduje so značným deficitom intelektuálnych schopností. Špecifickým príkladom sú ľudia s mentálnym postihnutím, pre ktorých nastavenie sociálnych skutočností nie je jednak zrozumiteľné, ale častokrát ani existenčne vhodné a prijateľné. Klasickým príkladom je v spoločnosti zažitý vzdelávací systém, spravidla kladúci nárok na intelektuálny výkon, a jemu relevantné schopnosti. Tie v prípade ľudí nositeľov Downovho syndrómu vykazujú geneticky podmienenú depriváciu.

CIEĽ A METODIKA

Výchovno-vzdelávací systém na Slovensku začleňuje aj ľudí žijúcich s mentálnou depriváciou. V tomto prípade edukácia si vyžaduje špecifické nastavenie parametrov, ktoré korešpondujú s potrebami a duchovnými možnosťami jednotlivcov. Cieľom príspevku je reflektovať etické a axiologické portfólio predovšetkým edukačno-umeleckých a zároveň v komunite zdieľaných postupov, využívaných v práci s ľuďmi s mentálnym postihnutím. Zároveň reflexia

zvolených metodických postupov odkryva ich etickú a esteticko-hodnotovú formáciu. Sociálnym poslanstvom umeleckej edukácie je stimulovať najmä emocionálnu, a do istej miery i prakticko-intelektuálnu stránku jednotlivca žijúceho s Downovým syndrómom. Sekundárnym cieľom príspevku je na pozadí uvedenej reflexie analyzovať fenomén mentálnej inklúzie, ktorý má svoj zrkadlový obraz v spoločnosti. Na jednej strane ide o postupné, a metodikami, metódami moderované, začlenenie jedinca mentálne iného do spoločnosti, a to pomocou príslušných arteterapeutických krokov. Komplementárne na strane druhej ide o zmenu zmysľovania, t.j. v praxi sa prejavujúcou akceptáciou týchto jednotlivcov zo strany majoritného obyvateľstva. Spoločným menovateľom – akýmsi premostením – dvoch svetov je práve oblasť hodnôt, ktorá má svoje etické parametre. Metodika a metodológia článku sa primárne odvíja od esenciálnej a existenčnej analýzy každej ľudskej bytosti, vrátane človeka s Downovým syndrómom. Analýza špecifických požiadaviek a schopností jedincov sa premieta do prosociálneho mapovania jednotlivých arte/dramatoterapeutických postupov. Následne kvalitatívna komparácia pertraktovaných postupov, reflektovaná prizmou abstrakcie nám umožní dešifrovať ich eticko-axiologické poslanstvo. Praktický úzus článku sa ponúka i v definovaní aretologicko-axiologickej formácie osôb predmetnej skupiny.

ČLOVEK MENTÁLNE INÝ

Biologicko-genetické portfólio jedinca s mentálnym postihnutím je po celý jeho život konštantné a určujúce. Po stránke medicínskej spravidla ide o zvýšený počet chromozómov, ktorý

sa v rámci mechanizmu rekombinácie pohlavných chromozómov nesprávne naakumuloval. Z odborného hľadiska sa takáto anómia definuje ako trizómia 21. chromozómu. Príčina tohto genetického omylu je zatiaľ neznáma, a tak i v 21. storočí nám nezostáva nič iné, ako ex post takýto stav po narodení jednoducho konštatovať. Hoci z vedeckého hľadiska sú možné a užitočné štatistické ukazovatele, avšak tajomstvo zrodu dieťaťa s Downovým syndrómom zostáva zastreté. Napriek tomu, že dieťa prichádzajúce na svet s danou genetickou výbavou, ide o dieťa svojich rodičov, súrodenca, legitímneho člena domácnosti, ako aj právne identifikovateľného jedinca, tak i člena širšej society či vlastnej komunity.

Každý parciálny rozmer ľudskej existencie, podieľajúci sa na tvorbe identity, sa spája s diametrálne odlišným prístupom k mentálne inej osobe. Na nové „netradičné“ zaobchádzanie nie sú ani samotní rodičia emocionálne, a ani intelektuálne či empiricky pripravení. Nepripravenou a nepoučenou bola, a do istej miery je aj samotná spoločnosť, ktorej úlohou vo všeobecnosti bolo moderovať postoj k spoločensky znevýhodnenému človeku. I v tomto prípade platí „že zdroj etického smerovania spoločnosti treba hľadať v konkrétnych spoločenských podmienkach a v hodnotách, na ktoré sú súčasní ľudia orientovaní“. (Štefanová 2013, s. 200) Pod orientáciou sa skrýva predmetná spoločenská senzitivnosť. Veď ešte pred pár desiatkami rokov, téma napríklad vzdelávania či výchovy detí s mentálnym postihnutím bola tabuizovaná, spoločensky marginalizovaná, ale aj lekárske podceňovaná a odsúvaná. Rovnako v laickom povedomí akýmsi „pozostatkom z ne-

dávnej minulosti je stále pretrvávajúca medicinizácia postihnutých, ktorá sa prejavuje predovšetkým pohľadom na postihnutého človeka ako na pacienta.“ (Slowík 2007, s. 29) Známe sú prípady z minulosti, kedy rodičia dávali svoje mentálne iné deti automaticky do špeciálnych zariadení, kde službukonajúci personál tvorili spravidla rádové sestry. Ústavy a zariadenia boli situované na periférii verejného priestoru, v malých dedinách, osadách, atď. Išlo o priestor, ktorý nebol zďaleka iba územným, ale aj mentálnym getom. Jednoducho stesľoval perifériu spoločenského záujmu, vrátane absencie alebo tabuizovania témy mentálne iných vo všeobecnom povedomí populácie.

Doba však rapídne pokročila i v tomto smere. Jedinci s Downovou inakosťou sú medzi nami zrazu viditeľní, vzdelávaní, dokonca často integrovaní, či cestou inklúzie zaradení v bežných školských zariadeniach. V strede mesta, či na sídliskách sú prevádzkované zariadenia pre ľudí s mentálnou depriváciou. Verejný priestor sa stal aj ich životným priestorom. Život s týmito jedincami dnes vnímame ako prirodzenú a bežnú súčasť života. Explicitne daná sociálna blízkosť podmienila i kvalitatívnu zmenu postoja samotného obyvateľstva. Je zrejmé, že v súčasnosti „stále väčší dôraz sa kladie na snahu o porozumenie ich pocitom, prežívaniu a sebauvedomeniu a hľadania ciest ich ľudskej sebarealizácie“. (Švarcová 2006, s. 25). Genetická anomália je síce mentálne/etiologicky a fenotypicky už na prvý pohľad i laicky identifikovaná ako odlišná (jedinci majú šikmé oči, široký koreň nosa, krátke a široké ruky, na dlani majú širokú a dlhú ryhu), avšak je čím ďalej tým viac okolím vnímaná ako inherentná súčasť

človeka, rovnako nositeľa ľudskej dôstojnosti. V konečnom dôsledku už v roku 1971 problematika mentálne iných bola zahrnutá i do priezoru legislatívy OSN, tým, že bol prijatý Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Slovenská republika ho ratifikovala v roku 2010. Deklarácia zahŕňa celý rad práv, ktorými sú štáty sveta vyzývané k zabezpečeniu potrieb a k realizácii schopností a záujmov mentálne iných v životnej praxi.

Dodajme, že ak v súčasnosti je postihnutie vnímané ako špecifikum osoby, tak tento kvalitatívne nový prístup je potrebné i sémanticky uchopiť. Preto sa v príslušnej odbornej literatúre odporúča označovať jednotlivca ako človeka s mentálnym postihnutím popríklad s mentálnou retardáciou. (Oláh 2012, s. 15) Z hľadiska etickej evaluácie je termín mentálne retardovaný, resp. postihnutý už dnes neudržateľný, pretože eliminuje vnímanie ich potrieb, túžob, schopností a záujmov, a úzkoprso redukuje pohľad na mentálne iného len a len na fenomén mentálnej deprivácie. Následne odstránenie uvedenej pôvodnej sémantickej diskvalifikácie, dehonestácie sa postupne preklopilo i do pozitívneho vnímania jednotlivcov mentálne iných zo strany majoritného obyvateľstva. Etická korekcia sémantickej terminológie vyústila do korekcie zmýšľania majoritného obyvateľstva, ktoré explicitne otvorilo verejný priestor mentálne iným spoluobčanom.

UNIVERZÁLNOŠŤ ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI

Fenomén ľudskej dôstojnosti bol v priebehu dejín filozofického myslenia pomerne často skloňovaný. Termín dignitatis humanae sa spravidla vyskytoval v spojitosti s etickým, či proto-

axiologickým učením velikánov filozofického myslenia. Ilustratívne je možné spomenúť i tých, ktorí pojem ľudskej dôstojnosti *expresis verbis* nielen skloňujú, ale i analyticky dešifrujú. V tomto prípade nemožno opomenúť Immanuela Kanta, ktorý ľudskú dôstojnosť spája s „účel o sebe“. Následne dôstojnosť človeka priamo súvisí so schopnosťou morálneho rozsudzovania osoby, disponujúcej tzv. čistým rozumom. Morálne kompetencie účelu korešponujú s rozpoznaním mravného princípu, t.j. kategorického imperatívu. (2004, s. 64) Vzhľadom na Kantove verbálne akcentovanie rozumu, ako kardinálneho morálneho arbitra, by sa však jedinec s Downovým syndrómom mohol v tomto smere javiť ako vopred diskreditovaný a diskvalifikovaný, keďže jeho intelektuálne schopnosti sú mnohokrát značne poddimenzované. Rovnaký záver by plynul zo známej materiálno/formálnej Kantovej antinómie. Pri jej rozsudzovaní, Kant materiálnu (resp. citovo a emocionálne podfarbenú) motiváciu morálneho konania zjavne zaznáva. (2004, s. 70) Pričom jednotlivci žijúci s Downovým syndrómom, sa vyznačujú práve kvantitatívnym nepomerom medzi IQ a EQ, čo znamená, že emocionálny aspekt morálneho posudzovania je zo samej podstaty dominantnejší. Avšak objektívne konštatované „aj prílišné zdôrazňovanie emocionálneho zážitkového aspektu svedomia, pokladáme za jednostranné“. (Vadíková 2011, s. 112) Z tohto dôvodu označenie emocionality ako dominantnejšej v morálnom rozhodovaní a priori neeliminuje zložku rozumového zvažovania u osôb s mentálnym postihnutím.

Avšak Kantove úvahy svedčia o tom, že rozpoznanie kategorického

imperatívu vlastné každej osobe, nie je rýdzo intelektuálna, ale skôr rozumová záležitosť. Totižto z praktickej skúsenosti vieme, že elementárna prítomnosť rozumovej zložky aj u ľudí, ktorí sú mentálne iní, je evidentná. Explicitne v opačnom prípade by zlyhali, alebo a priori by neboli možné edukačno-výchovné postupy, ak by elementárna stránka rozumového uvažovania a pôsobenia nebola esenciálne prítomná! Dokonca jedincom mentálne iným je možné i rozumovo vysvetliť napr. „sankciu“ za ich morálny prehršok, ktorým sa previnili voči sebe či svojmu okoliu. Následne fenomén ľudskej dôstojnosti korešponduje s Kantovou projekciou autonómie, ktorá je základom ľudskej dôstojnosti, ako každej rozumovej prirodzenosti. S danou skutočnosťou súvisí i úcta adresovaná každej ľudskej bytosti, vrátane mentálne iných. (2004, s. 65) Explicitne esenciálna hodnota ľudskej dôstojnosti je inherentne obsiahnutá v zákonodarstve, ktoré v súčasnosti zahŕňa celý rad dokumentov týkajúcich sa práve jedincov žijúcich s mentálnym postihnutím.

PEDAGOGICKO-AXIOLOGICKÁ PROPEDEUTIKA OSÔB S MENTÁLNYM POSTIHNUTÍM

Neviem čítať ani písať.
Rozprávam len málo.
No keby si ku mne prišla.
Všetko by sa stalo.
I to, že som darom z nebies.
Požehnaním Božím.
Príď, Terezka Ježiškova,
do duše mi vložť
oznam o tom, že i iní,
ako tí vzdelaní,
vedia, hej, veď sú bez viny,
zaceľovať rany. (Palková 1999, s. 35)

Súčasnú akcentovú vzdelanostnej a vedomostnej spoločnosti sa podpísalo i pod edukačné stratégie adresované ľuďom s Downovým syndrómom. Zlom nastal najmä po roku 1989, kedy sa dvere do spoločenského povedomia, ako aj odborného záujmu otvorili i téme jednotlivcov s mentálnym postihnutím. Do značnej miery praktickému zviditeľneniu problematiky iných napomohla i príslušná najmä sociálne orientovaná legislatíva. Obsiahnutá je predovšetkým v Zákone o sociálnych službách č. 448/2008 Z. z.; Zákone o živnostenskom podnikaní č. 445/1991 Z. z. Rovnako dôležitý je i zákon č. 390/2011 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných asistentoch, ktorí výraznou mierou sú nápomocní pri inklúzii detí s mentálnym postihnutím. Z eticko-axiologického hľadiska, ktoré je nezanedbateľným ideovým portfóliom danej špecifickej edukácie, významnú úlohu má formulácia už spomínanej ľudsko-právnej medzinárodnej doktríny, ktorá zaväzuje politiky členských štátov, pamätať a do praxe aproximovať definované práva.

V súčasnosti sa nemôže stať, že dieťa s mentálnym postihnutím je neprijaté, a tak vylúčené z klasického výchovno-vzdelávacieho procesu. Hodnota vzdelávania je v tomto prípade považovaná za spoločenskú hodnotu univerzálne dostupnú. Je zrejme, že kvalitatívne začlenenie – inklúzia by nebola možná bez spomínaných odborných osobných asistentoch. Filozofia vzdelávania berie do úvahy kvantifikačné navýšenie EQ nad IQ v prípade ľudí s mentálnym postihnutím, ktoré predstavuje univerzálny vektor výchovno-edukačného procesu. Dokonca EQ môže vďaka pedagogickému pôsobeniu kvalitatívne, ako i kvantitatív-

ne narastať. Odborník v danej oblasti konštatuje, že v našom prípade flexibilná zložka EQ je kvalitatívne prepojená napríklad s oblasťou sociálnych vzťahov, ako aj s adekvátnymi komunikačnými schopnosťami či možnosťami jednotlivca. (Por. Slowík 2000, s. 53) Je zrejmé, že tieto dve zložky EQ a IQ sú esenciálnymi antropologickými konštantami. Navyše sú jednak priamo prepojené s ľudskou emocionalitou, ale i vzájomne sa ovplyvňujú. Ľudské relatio a komunikačný kanál sú dve strany tej istej mince, z tohto dôvodu edukačné pôsobenie je efektívne, ak anticipuje tento binárny antropologický kód.

Na Slovensku funguje niekoľko zariadení zariadených pre mentálne iných jedincov. Kvalita poskytovania služieb je rôznorodá: ergonomická – vo forme chránených dielní, arteterapeutická, pedagogicko-edukačná, poradenská (adresovaná skôr rodinným príslušníkom), komunikačno – počítačová a poznávacia.

INKLÚZIA A JEJ METÓDY

Fenomén inklúzie vo výchovno-vzdelávacom procese sa začal v praktickej rovine intenzívne skloňovať po roku 1989. I tým, že SR ratifikovala spomínaný medzinárodný dokument OSN, kde sa napr. v čl. 8/d prihlásila, že bude „podporovať vzdelávacie programy zamerané na zvyšovanie povedomia vo vzťahu k osobám so zdravotným postihnutím a k právam osôb so zdravotným postihnutím“. Na rozdiel od integrácie, fenomén inklúzie predstavuje vyššiu, špecifickejšiu, a o to viac náročnejšiu formu permanentného a kooperovaného začleňovania handikepovaného jednotlivca do bežného procesu, životnej praxe. Zároveň pre danú metódu „života“ platí,

že „inklúzia je nikdy nekončiaci proces, v ktorom sa ľudia s postihnutím môžu v plnej miere zúčastňovať všetkých aktivít spoločnosti rovnako, ako ľudia bez postihnutia“. (Slowík 2007, s. 32) Inklúzia je tak bránou do sveta každodennej ľudskej všednosti a zároveň neopakovateľnosti. Je zrejmé, že inklúzia je silným sociálnym protihráčom desaťročiami konzervovanej segregácie a marginalizácie či sociálnej ostrakizácie.

Evidentne fenomén inklúzie sa neobmedzuje len na školský výchovno-pedagogický proces. Zo samotného merita vecí vyplýva, že najefektívnejším spôsobom procesnej – nikdy nekončiacej inklúzie je prepájanie edukačných aktivít s aktivitami bežného života. Života, ktorý však nie je „laboratórne“ internátne a umelo simulovaný, ale realizovaný v samotnom procese života ľudí žijúcich s mentálnym postihnutím. Z tohto dôvodu sa osvedčujú i na Slovensku zariadenia, v ktorých klienti žijú, t. j. plnia si potreby denného života, zdieľajú strasti a radosti v komunite seberovných, a popri tom sa venujú napr. praktickej – ergonomickej alebo arte-terapeutickej činnosti. V konečnom dôsledku základnou osnovou filozofiou inklúzie je „vytvorenie takých podmienok v inštitúciách, kde by sa bežný život klientov v maximálnej možnej miere podobal životu ostatných ľudí“. (Horňáková 2014, s. 18) Sociálny bonus vyplývajúci z realizovania možností komunitného bývania ľudí s mentálnym postihnutím je neprehliadnuteľný, už len tým, že tieto aktivity primárne sledujú elimináciu akejkoľvek čo i len pomyselnej segregácie v spoločnosti.

ARTETERAPEUTICKÁ INKLÚZIA

V predchádzajúcom texte sme zámerne, vzhľadom na tému príspevku, akcentovali inkluzívnu metódu dramaterapie. Metóda má na Slovensku svoju niekoľkoročnú tradíciu, ktorá prináša do spoločnosti originálne prosociálne poslanstvo. Neprehliadnuteľným fenoménom je v tomto smere bansko-bystrické Divadlo z Pasáže. Vzniklo v roku 1995. Je jediné svojho druhu na Slovensku. Prioritou divadla je sociálne začleňovanie ľudí s mentálnym postihnutím do bežného života práve cestou umeleckej performácie. Zakladateľkou a režisérkou divadla bola Viera Dubačová, ktorá dlhodobo a veľmi intenzívne vnímala nevypočuté hlasy a snahy marginalizovaných, vyjadriť svoje city a potreby. Adekvátne k svojmu umeleckému vzdelaniu volila začleňovanie mentálne handicapovaných cestou estetického zážitku. Mimochodom divadlo sa za roky svojho účinkovania stalo známym fenoménom nielen doma, ale i v zahraničí. Hostovalo dokonca i v USA, ako aj v iných štátoch sveta.

Špecifickým sociálnym derivátom divadelného umenia je dramaterapia, ktorej poslaním je vytvorenie „terapeutickej atmosféry a bezpečného prostredia“. (Majzlanová 1999, s. 25) Terapia a bezpečie nie sú len hodnoty samé o sebe, alebo rýdzo pracovné, ale sú esenciálnym základom inklúzie ľudí s mentálnym postihnutím do spoločnosti. Bezpečie v terapii sa má explicitne transponovať do bezpečného – neproblematického prijatia mentálne iných do majoritnej spoločnosti. O samotnom divadle, ktoré využíva ako komunikačný nástroj nielen slovo ale i telo herca, sa Dubačová vyjadrila nasledovne: „Snažila som sa viesť hercov tak, aby dokázali pretlmočiť svoje poci-

ty a názory, využívajúc svoje telo ako komunikačný nástroj“. (Dubačová 2013, s. 33) Evidentná jazyková depriácia mentálne iných je v tomto prípade účelovo kompenzovaná telesným pohybom. Veď pohyby tela, gestikulácia rúk sú rovnako univerzálne zrozumiteľnou gramatikou, ktorá navyše flexibilne a okamžite rozpúšťa jazykové bariéry, bariéry neporozumenia. Navyše prostredníctvom tela a pohybu hendikepovaný neprehovára iba k publiku, ale aj k sebe samému. Pohyb je podľa odborníkov na problematiku ľudí s mentálnym postihnutím dokonca kľúčovým prostriedkom k poznaniu seba samého. (Schavel, Číšecký, Oláh 2008, s. 121) Rovnako pohyb významne stimuluje činnosť CNS, takže telesný pohyb herca na divadelných doskách prináša i duchovný benefit.

Katarzný účinok divadla poznali už starí Gréci, očisťoval herca ako aj diváka. Rovnako je tomu i v prípade divadelnej hry, kde hlavnými protagonistami sú herci s mentálnym postihnutím. Dokonca v tomto prípade dochádza k enigmatickej katarzii, ktorej cieľom je dlhodobý účinok, presahujúci časové traktovanie divadelného predstavenia. Prejav hendikepovaného herca na doskách, ktoré v tomto prípade znamenajú doslova jeho svet, je prejavom nielen umelecko-performačným, ale predstavuje reálne entré do spoločnosti, sveta majoritnej populácie. Primárnym kontaktom je kontakt s prítomným auditóriom. A divák – recipient! Ten je cestou umeleckého zážitku reálne vtiahnutý do terra incognita. Divadlo z Pasáže má ambíciu odstrániť biele miesta z mysle ľudí, ak „chce byť predovšetkým umeleckým vyjadrením sveta, ktorý je pre nás zakrytý predovšetkým našimi predsudkami, neznalosťou a spoločenskými

tabu“. (Inštorisová 2006, s. 224) Zároveň pozvanie do neznáma je jemné, nenásilné, subtilne avšak bez osobnej vnútornej zaangažovanosti a participácie diváka, je len problematcky vypočítané. Veď svet mentálne iných, je vskutku iný, treba mu pozorne a aktívne načúvať. Ale zároveň je to svet ľudský, v konečnom dôsledku anticipujúci všetko to, čo človek má rád, čím žije, cíti, miluje, ako aj i to, čo k životu esenciálne a existenčne potrebuje. Dramatoterapia tu nie je iba estetický spôsob vyjadrenia sveta mentálne iných, ale je i paradigmou - modus poznávania a pochopenia či porozumenia ich svetu. Divadlo z Pasáže a jeho estetická činnosť je tak „prostriedkom i základnou formou hodnotenia javov, hodnotového postoja a hodnotovej orientácie človeka, a to predovšetkým z hľadiska páčenia či nepáčenia, resp. krásy a ošklivosti“. (Prokop 2014, s. 68).

Dramatoterapia ako umelecká metóda anticipuje rôznorodé bohatstvo prístupov a vyjadrení. Konkrétne a teleologicky zadefinované: „K základným cieľom dramatoterapie patrí redukcia tenzie, rozvoj empatie, tvorivosti, fantázie, kreativity, odblokovania komunikačného kanála, integrácia osobnostných vlastností, rozvíjanie sebadôvery, sebauvedomenia, vytváranie pocitu zodpovednosti, a samostatnosti, úprava reálnej ašpirácie, nácvik sebaovládania“. (Majzlanová 1999, s. 33) Všetky tieto taxatívne vymenované potencie dramatoterapie predstavujú mimoriadne axiologické bohatstvo, ktoré je možné rozdeliť do nasledujúcich skupín. Navyše každý taxón má svoj konkrétny sociálno-komunikačný dopad. Pod umelecko-hodnotovým posolstvom sa v dramatoterapii podpisuje napríklad kreativita a fantázia. Sociál-

no-inkluzívny hodnotový aspekt stelesňuje redukcia napätia, rozvoj empatie, sprístupnenie či umožnenie komunikačného kanála a formovanie pocitu zodpovednosti. V konečnom dôsledku v procese dramatoterapie do hry vstupuje i formácia osobnej axiologickej výbavy, vrátane hľadania a prijatia vlastnej identity. Tieto personálne hodnoty sú parciálne prezentované v rozvíjaní sebadôvery, sebauvedomenia, nácviku sebaovládania.

Z daného axiologicko-analytického exkurzu vyplýva, že dopad liečebnej dramatoterapie sa v žiadnom prípade nekončí na divadelných doskách, ale na doskách života. Všetky tieto eticko-axiologické benefity dramatoterapie sú umocnené skutočnosťou, že Divadlo z Pasáže funguje ako komunitné divadlo. Herci s mentálnym postihnutím nielenže vytvárajú, ale i vzájomne zdieľajú komunitu, ktorú v podstate príležitostne mentálne a psychologicky vytvárajú i počas divadelného predstavenia i so svojim publikom. Po stránke organizačnej komunitu dotvárajú i parciálne časti Divadla z Pasáže, ktorými sú Denné centrum – Dom a Chránené bývanie. (Mestské divadlo Divadlo z Pasáže. cit. 8. 6. 2018)

DISKUSIA

Problematika ľudí s mentálnym postihnutím zahŕňa rôzne formy sociálnej inklúzie. Fenomén slobodného výberu inkluzívnych prístupov, vrátane dramatoterapie musí byť dosiahnuteľný i pre mentálne iných, resp. pre ich zákonných zástupcov. Legitímnou námietkou, ktorá by mohla rezonovať v rámci našej diskusie, je stála sociálna zraniteľnosť mentálne iných. Práve z tohto dôvodu budú „iní“ prakticky po celý život odkázaní na určitý typ sociálneho

tútorstva či sociálneho paternalizmu, a to buď zo strany profesionálnych pracovníkov, dramaterapeutov, alebo rodinných príslušníkov. V takomto prípade musíme počítať s legitímnou otázkou. Do akej miery je inklúzia ľudí s mentálnym postihnutím možná a reálne previazaná s bežným autonómne vedeným životom, životným štýlom? Je zrejmé, že v tomto prípade nemožno operovať paušálnym hľadiskom, uniformným chápaním autonómneho zvládania bežných životných potrieb či životných peripetií, t.j. na základe predstáv majoritného obyvateľstva. Prizma objektívnosti musí zohľadňovať relevantné možnosti a schopnosti osoby žijúcej s mentálnym postihnutím. Ich realizácia však musí byť z titulu individuálneho slobodného výberu, či ponuky im umožnená. Pretože „Je zrejmé, že individuálny prístup k životu je snáď najpozitívnejším aspektom modernej civilizácie. Môžeme si vybrať spôsob nášho života, nezávislý podľa vlastných predstáv. Práva slobodne sa rozhodovať sú legislatívne ošetrované“. (Dedinská 2018, s. 177) Následne životným štandardom mentálne iných tak jednoducho nebude výkon v oblasti vzdelávania, či dravosť pri uplatnení sa na trhu práce, ale jednoznačne spokojnosť, tolerancia, vzájomná pomoc, a to i v podobe vzájomnej odkázanosti. Je zrejmé, že objektívne rekognoskovaný hendikep musí byť v konečnom dôsledku sanovaný majoritnou spoločnosťou, ktorá, ako sme povedali, paušálne modifikuje postoj populácie k mentálne iným, postoj, ktorý je čoraz precíznejšie i legislatívne ošetrovaný. Spoločenské rámcovanie prístupu k problematike osôb s mentálnym postihnutím, exemplárne prezentované v dramatickom umení v Divadle z pa-

sáže, nesie v sebe hlbokú filantropickú pečať, ktorá efektívne eliminuje prejavy sociálnej ostrakizácie. Estetický zážitok ako produkt dramaterapie implikuje v sebe primárny cieľ, ktorý spočíva v obojstrannom odstraňovaní sociálnych trhlín medzi komunitou mentálne iných a majoritnou populáciou.

ZÁVER

Vyspelosť spoločnosti, posudzovaná z hľadiska sociálno-normatívnej etiky, je možné objektívne posúdiť na základe toho, do akej miery sa societa dokáže postarať o tých, ktorí sú na pomoc druhých životne odkázaní. Rozhodne do kategórie sociálne odkázaných, môžeme zaradiť aj ľudí žijúcich s mentálnym postihnutím, mentálne iných. V rámci celej plejády aktuálnych filantropických programov, metód a metódik, ktoré sa neustále rozrastajú a kreatívne inovujú, má nezastupiteľné miesto terapia divadlom, navyše obohatená príslušným estetickým zážitkom. Umenie, ako symbolický fenomén po stáročia, univerzálne prehovárало a hodnotovo inšpirovalo myslenie človeka. Umelecké dielo disponujúce vlastnou symbolikou, prelamovalo teritoriálne, kultúrno-lingvistické, ale i sociálne bariéry. V prípade dramaterapeutickej práce s mentálne inými, ide o odstraňovanie sociálnych bariér, a to predovšetkým na strane majoritného obyvateľstva. Dôkazom, akýmsi dlhodobým v spoločnosti prežívajúcim sociálnym výkričníkom, boli početné segregačno-marginalizačné programy genealogicky zaznamenané. Neoceniteľnou axiologickou devízou je skutočnosť, že dramatické divadelné umenie, v podaní ľudí s mentálnym postihnutím, evokuje obapolnú spoločenskú katarziu, katarziu par excellence. Explicitným vyús-

tením je snaha o vzájomné pochopenie a uznanie svojbytnosti a práva jednotlivca žijúceho s mentálnou depriváciou. Pochopenie, ktoré v konečnom dôsledku legitimizuje právo na život podľa predstáv, možností a schopností mentálne iných. Z hľadiska univerzálne priznanej ľudskej dôstojnosti každej osobe, tento životný minimalizmus síce častokrát sociálne moderovaný, im nie je možné uprieť.

LITERATÚRA

- DEDINSKÁ I. *Obraz človeka v súčasnej kultúre emotivizmu s dôrazom na aspekt v medziľudských vzťahoch. In Acta Moralia Tyrnaviensia VIII. Obraz človeka v sociálnych vedách.* Trnava. FF TU v Trnave, 2018. 176-186 s. ISBN 978-80-568-0067-6.
- DUBAČOVÁ V. *Terapia divadlom.* Nitra: UKF Nitra, 2013. 93 s. ISBN 978-80-558-0394-4.
- HORŇÁKOVÁ M. *Kroky k inkluzívnej škole.* Ružomberok : KU, 2014. 159 s. ISBN 978-80-561-0187-2.
- INŠTITORISOVÁ D. O divadle pre deti a mládež deväťdesiatych rokov 20. storočia. In INŠTITORISOVÁ D. – ORAVEC. P. – BALLAY M. *Tváre súčasného slovenského divadla.* Nitra . UKF, 2006. 187-249 s. ISBN 80-8094-012-6.
- KANT I. *Základy metafyzika mravov.* Bratislava : Kalligram, 2004. 96 s. ISBN 80-7149-635-9.
- MAJZLANOVÁ K. *Dramatoterapia.* Bratislava : Humanitas, 1999. 211 s. ISBN 80-968053-0-4.
- Mestské divadlo Divadlo z Pasáže. (cit. 8. 6. 2018)
<http://www.divadlozpasaze.sk/divadlo/sk/dianie>
- Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť.
- https://downovsyndrom.sk/v16/sites/default/files/Usmerneniec1_2013.pdf
(cit. 6. 6. 2018)
- OLÁH M. *Metódy sociálnej práce.* Prešov : VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave. Ústav sociálnych vied a zdravotníctva bl. P. P. Gojdiča v Prešove. 2012. 317 s. ISBN 978-80-8132-039-2.
- Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky. (cit. 6. 6. 2018)
<https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/legislativa/socialna-pomoc-podpora/dohovor-osn-pravach-osob-so-zdravotnym-postihnutim-opcny-protokol-sk-aj.pdf>
- PALKOVÁ D. *Poštopkané srdcom.* Trnava : SSV, 1999. 156 s. ISBN 801-7162-284-2.
- PROKOP D. *Kultura, esteticky, umění. Pojmové variace.* Praha : Malá Skála, 2014. 399 s. ISBN 978-80-86776-12-5.
- SCHAVEL M., ČÍŠECKÝ F., OLÁH M. *Sociálna prevencia.* 3. vydanie. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- SLOWÍK J. *Komunikace s lidmi s postižením.* Praha : Portál, 2000. 155 s. ISBN 978-80-7367-691-9.
- SLOWÍK J. *Speciální pedagogika.* Praha : Grada, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-1733-3.
- ŠTEFANCOVÁ V. Hodnoty a životné pocity ako predpoklad etickej výchovy v súčasnej rodine. In KALISKÝ J. (zost.) *Dobro a zlo, alebo o morálke I. Psychologické a filozofické aspekty morálky v edukácii. (Zborník vedeckých štúdií)* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2013. s. 191-207. ISBN 978-80-557-0538-5.
- ŠVARCOVÁ I. *Mentální retardace.* Praha : Portál. 2006. 198 s. ISBN 80-7178-506-7.

VADÍKOVÁ K. M. *Problematika svedomia v kontexte dialogického personalizmu*. Trnava : TU v Trnave, Spolok Slovákov v Poľsku, 2011. ISBN 978-83-7490-433-9. 199 s.

KONTAKT

doc. PhDr. Eva Orbanová, PhD.
Katedra etiky a morálnej filozofie
FFTU v Trnave
Hornopotočná 23
91743 Trnava
eva.orbanova@truni.sk